Lovis Corinth: Pejsaž

ибр. 4013/16

127/16

I~~sidora Sekulić~~:

Kraj sremske vodenice

~~Nemi problemi~~

Pešačili smo, nekolicina madića i devojaka, preko strnjike, da bismo došli do šumice, i iza nje našli staru vodenicu. Vodio nas na taj izlet Stojan, naš vođ u svemu, mladić neobičan: krt, jasan i bez iluzija, jednog dana, mek, zanesen, slatkorečiv, drugog dana. Bilo je već zajesenilo. Kopači i kosači izostali davno, pa su krtice bezbrižno naređale svoje male humke. Skakali smo od humke do humke, i godilo nam kad nam noge propadnu u trošnu zemlju kao u brašno. U dnu polja talasala se široka reka belog ovčjeg runa, i osećalo se čak do nas kako je vuna topla. Ispadosmo na drum. S obe strane divljuše jabuke, golostube, matore, sa nešto krpastog lišća i plodova u vrhu. Neko zatrese drvo, da vidi koliko je snažan. Ne otpade baš nijedan plod, samo što ptica prnu, i kreknu kao da grdi. Zasmeja nas. Ali smej naš pade ~~kao kamen~~, u nešto prazno; ništa ga nije prihvatilo: letnje graje je nestalo, a ona duboka jesenja tišina, kad se iz grmova čuje uzdisanje životinja, još nije počela.

Kroz dosta pomladen brezovik ugledasmo potok: valja i prska, i na njemu vodenica. Ali kad stigosmo, pred nama je stojala napuštena, siva, mrtva drvenarija vodenice koja ne radi. Gat spušten, voda odebljala, sa polica na točku se obesila mahovina debela i kosmata kao krzno. Negde unutra, kao ispod starih mostova, ipak kapne, padne, zacvili nešto skriveno i slepo.

— Ovo ~~ovde~~ bi jedan jači tresak vetra mogao u iverke razneti! Kako li se to drži?

— Otac moj pričao mi je da je u vodenici pre tridesetak godina živela neka vrlo lepa devojka iz grada; lepa i čudnovata: nije htela da se uda, i nije htela iz vodenice.

— Pa šta je onda bilo?

Nastade ćutanje, jer onaj nije umeo da produži priču.

— Ta devojka je bila moja majka ~~— opet~~ iznenadi Stojan, ~~sasvim neočekivano~~. — Zato sam vas i poveo na izlet [redacted] do ove sremske vodenice. Od vremena na vreme mi dođe neodoljiva želja da vidim mesto gde je živela [redacted] Smiljka Ereminova... Rodom je bila iz Bačke, ali je ostala siroče, i odrasla kod dede po materi, u Sremu, u gradiću, gde je izučila onoliko škola koliko su ženska deca onda učila...

— pa se onda udala za gospodina Stojkovića, za tvog oca? [redacted]

— pa je, pre nego što će se udati, prešla bila ovde, na dedino imanje, u vodenicu, da živi sasvim sama, sa jednim ljutim psom i jednim ćoravim konjem. Vodeničar i vodeničarka imali su kućicu u susedstvu. Vodila je tobože knjige, krpila džakove, bila još i kao neki lekar i apotekar seljacima. A u slobodnim časovima je tumarala po okolini, peške ili na konju, na onom ćoravom konju... Pa onda je [redacted] došao suđeni čas. Udala se na prečac. Moj otac je kao mlad oficir proveo ovde svega jedno posle podne, na izletu sa nekim Sremcima [redacted] Smiljka Ereminova — tetka moja po ocu sve to priča [redacted] bila je malenog rasta i tanka kao gladna ptica. Jednostavna crna haljina, mek beo okovratnik i takvi zaponci, starovremske polurukavice od svile. Lice, sitno, da ga celo pokriješ lipovim listom; [redacted] duboko uvučene stroge oči, tamne, i plava kosa, ošišana. U ono vreme, dosta je svet govorio o novoj mladi. Nikom se nije dopala — tako priča moja tetka. Najviše su zapinjali za šišavu glavu i za medaljon na crnoj pantljici. Medaljon taj je bio tanak zlatan okvirić, a u sredi, kao razbijen prozor, imao sivu hartiju na naličje izvrnute fotografije.

V takozvani

To šišavoj gospođi.

Niko od nas [redacted] ništa ne pita, [redacted] svi želimo da čujemo dalje. Jelo se ne raspakuje. Strašni crtač i skečista Panta ne razalaćuje.

— Tetka priča [redacted] da je neka tiha borba počela bila tako reći od prvog dana. Sve se trudio, ja mislim i moja tetka sa svetom, da ispitaju odnos, ali uzalud. Kad sam se ja rodio, prvo dete, i sin, bilo je gore nego da je ko umro u kući. Sve zaključano. Otvorila se vrata

V između muža i žene.

tek kad je majka moja počela da mene iznosi u baštu, u staru zadivljalu baštu kućice koju je moj otac posle prodao. I tad se još krila od sveta Smiljka Ereminova.

— Kako ti to zoveš svoju majku, kao neku junakinju iz romana?

Stojanu nije bila prijatna ta primedba. — Ja pođem za njom — priča tetka — a ona nestane, s tobom na rukama, u najgušćem zelenilu, kao gušter, i kao da je u zemlju propala... Kad se posle podrug godine rodila moja sestra, Ruža, onda kao da je nešto odvugnulo. Valjda i zbog straha za dete, koje je bilo nedonošče, slabo, samo da umre. Čim se dete otrglo, pala je u postelju Smiljka Ereminova. Sad su vrata bila otvorena. Svet je dolazio da vidi neobično lepu devojčicu, koja je naglo rasla, kojoj su od prve sićušnosti ostale samo malecne noge i ruke, i te ručice, kao dva barjačića na vetru, svakom u susret mahale... A Smiljka Ereminova sve bolesnija. Poludremež, slabost. Otac moj se nagne nad nju, ona se probudi, pa se opet zanese. Jedared je — priča tetka — počela u snu da se smeje, i da glasom podražava prskut vode, i cincavi, suv zvuk od presipanja žita, i pomalo trile gitara, u koji je znala svirati, po tadašnjoj modi. To joj je bio poslednji smej. Uveče, već smrtno malaksala, prošaptala je: Bolje bi bilo da sam ostala u vodenici. To su joj bile poslednje reči. Izdahnula je u zoru, u snu, ne rekavši nikome zbogom ostaj.

Stojan uzdahnu, ~~[illegible]~~ pa onda, da razgoni pritisak od sebe i drugih, reče, sa osmehom: Eto, sad znate zašto ste došli ovamo.

— Kako li se samo drže, te plesnive daske, ta izeđena drvenarija? — opet će onaj prvi.

— Ti to već podrugi put pitaš — primi pitanje Stojan. — Govori se u ovom kraju, da je Smiljka Ereminova još tu! Govori se tako, uporno... Ko zna. Ali [illegible] i ja verujem da [illegible] ta bića ~~zna?... Sva žalost i sva radost ovog sveta samo su od ljudi~~. Zar bi ova mokra, crna, mrtva naprava mogla sama sobom da me ~~vuče~~ toliko koliko me ~~[illegible]~~ privlači... Eh!... Da dovršim priču. Malu vodeničarku nisu sahranili kraj vodenice, nego u ~~[illegible]~~ gradu. Otac — priča tetka — hteo je prvih meseca da izludi od tuge. ~~Grob je davao prelivati vodom donesenom iz ovog potoka...~~ Posle — kaže tetka — umorio se, i smirio... Umorio se, i smirio ~~se jave~~. zatim još jedared, kažem ja... Takav je čovek: umori se, i preboli.

~~Baš nekako u te dane, gospodin ~~[illegible]~~ Stojaković je dovršavao, i dovršio, i sa drugom svojom ljubavlju. Žena za koju se govorilo, pa i znalo, da je ~~[illegible]~~ on ~~[illegible]~~ voli, da su im odnosi prisni, da ju je čak hteo uzeti za ženu — razbolela se nedavno od ~~[illegible]~~ zarazne bolesti, i umrla, u bolnici. Prepričavalo se da je Stojaković i tu ženu nekako na silu osvojio i pridobio. Ona je, očigledno, stradala za sve vreme njihove veze, gubila se, stidela se i telom i dušom, kajala se. Vezu je Stojaković ~~[illegible]~~ krio i odricao do kraja. Ni na pogreb nije išao. Bez zbogom ostaj se rastao i od te žene. Posle pogreba, kasno uveče, izišao je na groblje. Sedeo, prvo, ~~[illegible]~~, na grobu tek zatrpanom, pa onda i na onom koji je već davno kamenom zatvoren.~~

— Sve je sad prošlo, sve je svršeno — šaptao je u sebi i kršio ruke. Između ta dva groba osećao se on kao prestupnik između dve žrtve. Voleo je istinski obe te žene, a nijednoj nije sreću dao. Jedna je otišla od njega preplašena, druga raskajana. Obe milosti njegova života su nemiri kinjili, i grobovi progutali pre vremena . . . Svršeno je sve što je bilo i moglo biti, a za sve drugo je kasno. Stojakoviću se činilo da stoji na kraju sveta. Nije znao kuda da kroči; čekao je da bela grobljanska stazica počne sama da se provlači ispod njegovih nogu i odnese ga kuda god hoće i zna.

Neobično lep i snažan čovek, pukovnik se porušio za kratko vreme spolja i iznutra. Omršaveo je; izgubio vlast nad živcima. Zagleda li se u Ružu ili Stojana, suze mu navru na oči. Noću budan, čuje šum vode i klopot drveta. Groblje ga vuče kao rukom. Umor, sada, nije hteo da dođe. Ljudi, kad zađu u godine, boje se svakog umora i brane se nagonski od njega. Postepeno, kako opet biva kod onih koje je ostavila mladost i za koje sreća više nije ni argument ni pravo — počeo je Stojaković da svoje stradanje oseća kao početak neke vrline u sebi. U takvom nastrojenju, on, jedne večeri, poleta u sobu svoga sina i poče jednu od onih potresnih ispovedi starih ljudi pred mladima, pred neiskusnima i negrešnima. Govorio je rečima uzbuđenim, tamnim kao opelo, i gledao u sina kao u čoveka, u muškarca, u brata.

Stojan je slušao oca zbunjen, rasejan, bespomoćan. Osećao je neugodnu muku od toga što čuje kako otac pokorno priznaje stvari koje je dotle ponosito krio; što priča uspomene na događaje koje je skriveno od svih doživljavao. Sin toga dosele strogog i u sebe zatvorenog oca, osetio je sad odjednom da je on, međutim, živeo slično svome ocu. Krio i negovao ambicije u vezi sa jednim darom u sebi o kojem otac jedva da je i slutio. Stojan vide jaz između sebe i oca, i skoro ogluhnu za očeve dalje reči; poznade u sebi moć, baš tu pred ocem koji mu je ruke pružao, da ode, daleko; učini mu se da vidi, tamo duboko u tami, kako se ljulja neko svetlo, i da on polazi onamo, radostan i pun vere, i ujedno kao besvesno; baš kao što stado ide kroz tamu i po nepoznatom drumu za fenjerom pastira, nataknutom na visoku palicu, kao putokaz, siguran, dobronameran, jedini.

Stojaković se pogruzi i izidje iz sobe sinovlje. Postoja malo, pa pođe ka sobi svoje kćeri. Pre no što je zakucao ču da kod Ruže neko već ima. Poznao je glas mladog čoveka koji je voleo Ružu tako reći od detinjih njenih godina, i poslednje godine važio već kao njen verenik.

— Meni se češće dešava — ču je pukovnik reči mladog inženjera — da nekom učinim na žao, i da to, vidljivo i znano, nikad ne okajem. Tu tvrdu, ponekad skoro surovu crtu, nasledio sam od moje matere, gorštakinje, mučaljive jedne žene koja je mnogo dobra činila u svojoj porodici, a dosta zla pobrala.

Nastade ćutanje u sobi. Pukovniku se pričini da čuje Ružino preplašeno disanje, isto onakvo kakvo je slušala njegova sestra kad bi stala pred

~~gusto zelenilo u koje je, kao gušter, bežala Smiljka Ereminova — i on pobeže od vrata. Sklonio se, otišao neprimljen, i od vrata svoje kćeri.~~

~~A mladi inženjer, posle pauze koju su oboje, hrabro, pustili da onako mučna kakva je bila potraje koliko hoće, inženjer zapita:~~

— Hoćete li da vam ispričam nešto iz moga detinjstva? — okrenu Stojan razgovor.

— Pričajte, ~~[illegible]~~ ali nešto veselo.

— Neko vreme sam sa naročitom strašću lovio i negovao štiglice. Hvatao sam ih svim mogućnim starinskim i modernim sredstvima, tako da su sirote ptičice već postale fataliste i sa samoodricanjem išle u ropstvo. Imao sam ih od svake veličine, vrste i ~~[illegible]~~ temperamenta. Zvižduću toliko da su već i jedna drugoj dosadne, a djubreta od njih više no što bi dosta bilo i za strpljenje uzor dobre babe ~~nje jednog Frančeska iz Asiza [illegible]~~. ~~[illegible]~~ Baba, međutim, ćuti i trpi. Ponekad samo rekne: Grehota je što na ovo krasno božje vreme zatvaraš jadne životinjice. Pusti ih, Bog će ti reći hvala. — Meni je malo laskalo što mi je u vlasti učiniti nešto radi čega bi Bog imao da mi kaže: hvala, ali sam to odlagao, i nastavljao da zakucavam daščice kavezâ, da čistim valovčiće i nabavljam seme i travu. Prenebregao sam bio sve ostale dužnosti, i baba moja je ~~[illegible]~~ brinula ~~[illegible]~~ veliku brigu i zbog slabijeg uspeha mog u školi.

— Najlepši moj štiglic zvao se Beg.

— Beg? ~~[illegible] je zazvučalo ime male i davno pokojne ptičice~~.

— Beg, da. Ne znam ni dan danas, zašto. Niti je pušio na čibuk, niti klanjao u petak. Možda zato što sam mu ja kulučio. Beg pa Beg, od jutra do mraka. Šta ko radi, ja pod njegovim kavezom stojim na jednoj izvrnutoj korpi. Beže, na ovo, Beže, na ono... Jednoga dana, žurim oko podne iz škole, jer nosim Begu ravno stotinu stvari. Kad, svi moji kavezi otvoreni i prazni. Mislio sam u prvi mah da ne vidim i ne čujem kao što treba. Osvrnuo sam se oko sebe: sunce sija, baba moja tuca so u velikom avanu, i to je sve.

— Gde su moji štiglici? — pitam, a glas tek što se ne prekine. — Odleteli, sinko. — A ko ih je pustio? — Ja, sinko. — I Bega? — pitam, a plač da me uguši. — I njega.

Ja okretoh posrćući u kuću. Čuo sam da je baba za časak prestala tucati so; ali samo za časak. Da plačem, nisam plakao, iako sam to jedino želeo da činim. Nasledstvo od majke ~~[illegible]~~ je bilo primljeno. ~~Kao kakav filozof, ta prosta žena je znala da je sažaljenje prema drugom bez vrednosti i samo preziranja dostojno, a sažaljenje prema samome sebi odvratno.~~ Smiljka Ereminova nikada nije plakala.

— A šta je bilo sa pticama?

— Sa pticama? ~~Ništa. Zar vi, Ružo, mislite da snažne prirode što popravljaju? Njihovi problemi su nemi problemi. I zato, još onoga~~ ~~[illegible]~~ dana, posle podne, baba moja sedi pod kruškom, a ja stojim iza njenih leđa kao da sam ja krivac, kao da sam ja pustio njene štiglice. Mislim doduše jednako na ptičice, a osobito na Bega, ali to se nekako pomešalo sa osećanjima za ~~[illegible]~~ babu. ~~[illegible]~~ Baba se pognula, ćuti, krpi dno korpe koju sam ja isprovaljivao penjući se do Begova kaveza. U taj mah čiriknu nešto u kru-

Odletele. Ja sam neko vreme uobražavao da je Beg u ~~vodenici~~ šumici kod vodenice. Ali ga nismo više nikada videli. A onoga

Nema vodenice

škinim granama. Štiglic jedan, daleko u vrhu, ljulja se na grani. — ~~Mati,~~ Babo, štiglic! — povikah ludim glasom, punim nade i tuge. Ona pogleda gore i reče mirno: Ljulja se, lola mała, mesto da gleda pos'o. — Ja se sav smekšao, ~~od materine blagosti i žale,~~ i otegnuh, mazno, sažaljenja žudan: ~~Mamice~~ Babuško, je li to moj? — Ne znam, sinko, ne piše mu.

~~— Eto takva vam je bila moja mati. I kad je takva bila, najviše sam je voleo. A takva je bila, i ostala, celog veka; i pošto se udala u bogatu Bačku, za mog oca, gazdu i veseljaka. Nisu se razumeli. Otac nije mogao da se navikne na nju. Nekad bi počeo da je grdi, ali ga ona svagda mirno presecaše: Ne viči, poštuj se! — Ubrzo je muž prestao da je voli; i našao u susednom selu ljubaznicu. Upregne dobre konje, posadi kraj sebe tamburaša, i opali po konjima bezdušno. Tambura ciklja, konji jure, drum da raznesu. Prašina se puši za njima dugo i dugo. Majka prebledi, slegne ramenima, i samo ponekad, retko, kaže: Dužnost mu je za hleb i za decu brinuti, i sramotu u kuću ne dovoditi. Nisam umela bolje s njim, pa nije ni on bolji prema meni.~~

~~Tvrd kao i njegova mati, mladi inžinjer je bez kolebanja i sažaljenja gledao u Ružine oči, pune strašljivih pitanja. Htela je, ali nije smela da progovori, da pita.~~

~~— A kad mi je mati, kao i vaša, sasvim mlada umrla, osetio sam, iako još nedorastao dečak, da će njen spomen oživeti tek kad ja postanem domaćin. I u grobu, sirotica, mora imati strpljenja . . . A otac moj, kao da ga sad čujem, reče nekim prijateljima, samo osam dana posle sahrane: Jeste, i dobra je bila, i lepa je bila. Dobrotu nam dade i predade, ne mogade da je ponese u grob. A s lepotom ženskom, to vam je kao s lepotom ptica: ptica je lepa dok je živa.~~

*

~~Te noći, pošto ćutke povečeraše i polegaše, svi Stojakovićevi su, trima raznim putevima, pošli do vodenice da traže Smiljku Ereminovu. Od te noći, mala vodeničarka koja je napustila bila i svoju porodicu i grob u Beogradu, vraća se u nekadašnju svoju kuću, i ulazi u sudbine svoje dece, i u tihu melanholiju načinjenu od nesporazuma između ljudi koji bi hteli da se vole.~~

*

Rešeno je bilo da se naloži dobra vatra i prenoći u šumarku kraj vodenice. Nije se moglo. Udarila besna kiša, i društvo je moralo tražiti konak u manastiru. Sutradan je granulo sunce, i izletnici su veselo prepričavali da im se prisnivala čas vodenica i čudna devojka u vodenici, čas štiglić, beg i poderana [illegible] na Babinu krilu. Niko u mladosti ne sluti da od života ostaje svega priče i snovi oko starih, trulih vodenica.